

УДК 340.130

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СТАДІЙ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ У ПРОЦЕСУАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Д. В. Слинько,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент
кафедри державно-правових дисциплін
факультету підготовки фахівців
для підрозділів слідства та дізнання,
Харківський національний
університет внутрішніх справ

Анотація: Статтю присвячено проблемам теорії юридичного процесу, дослідженню стадій функціонального призначення в процесуальній діяльності органів внутрішніх справ, також проводиться їх класифікація, вивчаються критерії класифікації. На підставі теоретичного аналізу юридичної літератури, нормативного-правового матеріалу, узагальнення юридичної практики розглядається зміст цих стадій, пропонується визначення процесуальної стадії діяльності ОВС.

Ключові слова: Юридичний процес, процесуальна діяльність, стадії процесуальної діяльності, органи внутрішніх справ, стадії логічної послідовності, стадії функціонального призначення, критерії розподілу процесуальних стадій.

Аннотация: Статья посвящена проблемам теории юридического процесса, исследованию стадий функционального назначения в процессуальной деятельности органов внутренних дел, также проводится их классификация, изучаются критерии классификации. На основании теоретического анализа юридической литературы, нормативного-правового материала, обобщения юридической практики рассматривается содержание этих стадий, предлагается определение стадии процессуальной деятельности ОВД.

Ключевые слова. Юридический процесс, процессуальная деятельность, стадии процессуальной деятельности, органы внутренних дел, стадии логической последовательности, стадии функционального назначения, критерии классификации процессуальных стадий.

Summary: Article deals with problems of the theory of the legal process, the study of stages in the functional purpose of procedural activities of internal affairs, also made their classification study the criteria for classification. Based on theoretical analysis of the legal literature, regulatory and legal material, compilation of legal practice is considered the content of these stages, the proposed staging of procedural activities of ATS.

Key words: The legal process, the procedural activities of the procedural stage, the bodies of internal affairs, under a logical sequence, the stages of functional purposes, the classification criteria of procedural steps.

Проблеми стадійності, тобто просторово-часових, динамічних характеристик юридичного процесу, комплексно, у загальнотеоретичному аспекті тривалий час не досліджувалися, за винятком робіт «Теорія юридичного процесу» за редакцією В. Горшенюва, «Контроль як правова форма діяльності» В. Горшенюва та І. Шахова. Однак процесуальні стадії досліджувалися спеціалістами в галузях кримінального та цивільного процесів [1; 2]. А представники теорії держави і права до цієї проблеми звертаються лише зрідка [3; 4]. Проте такі аспекти як поняття, сутність, призначення стадій недостатньо розглянуті або розглядаються суперечливо і з різних методологічних позицій [5, с. 80; 3]. Наприклад, одні автори під стадією процесу розуміють сукупність процесуальних дій чи процесуальних відносин, що поєднані найближчою ціллю [6, с. 15; 7, с. 77], другі -

встановлений законом порядок руху справи [8, с. 75]; треті - самостійні етапи, що змінюють один одного та мають певні цілі та завдання тощо [9, с. 75].

Досліджуючи питання щодо процесуальних стадій у діяльності органів внутрішніх справ, доцільно використати висновки, зроблені В. Горшенювим та І. Шаховим [10, с. 123-130; 5, с. 83-84; 3]. Тобто розглянути, дослідити процесуальні стадії в діяльності ОВС з двох позицій: по-перше, з позиції загальнологічної характеристики всіх процесуальних дій і, по-друге, з позиції розгляду функціонального прояву всієї процесуальної діяльності, тобто врахування таких етапів, що представляють собою послідовний процес дій, закріплених у різноманітних процесуальних актах і мають ціллю досягнення необхідного результату, передбаченого відповідною нормою матеріального права. Отже, цілком правомірно

згідно із загальнотеоретичною моделлю в межах юридичного процесу виділити дві групи стадій юридичного процесу в діяльності ОВС:

- стадії логічної послідовності;
- стадії функціонального призначення.

Це дозволяє з одного боку, вказати певні різновиди стадій у процесуальній діяльності органів внутрішніх справ, з другого - встановити єдині похідні початку для уявлення про стадії у процесуальній діяльності ОВС.

Сутність стадій функціонального призначення в процесуальній діяльності органів внутрішніх справ визначається природою та змістом діяльності, що здійснюється вповноваженими суб'єктами і специфічним характером їх ршень. Інакше кажучи, сутність і специфіка функціональних стадій процесуальної діяльності ОВС визначається передусім конкретним видом процесуальної діяльності.

Кожна стадія функціонального призначення в процесуальній діяльності ОВС має свої межі в просторі і часі, особливості згідно з характером діяльності, що здійснюється вповноваженими суб'єктами, і тих процесуальних відносин, що виникають, розвиваються, отримують своє завершення чи переходять в наступні стадії процесу, де перевіряється законність та обґрунтованість їх виникнення, наявність достатніх підстав для їх продовження та розвитку.

Суттєві характеристики стадій функціонального призначення відображені й у тому, що кожна стадія, маючи свої, лише їй притаманні межі у просторі та часі, повинна бути розпочата і закінчена у певний проміжок часу [11, с. 6; 12]. У цьому не має виключень для жодної стадії юридичного процесу. Питання щодо меж стадій цілком виправдане з точки зору наукового визначення, а правильне його вирішення має важливе значення для здійснення державними органами та посадовими особами своєї процесуальної діяльності з метою визначення місця і часу виникнення відповідної стадії в загальній системі стадій усього юридичного процесу [10, с. 140]. Слід погодитися з В. Зелененьким, який запропонував розрізняти нормативні та фактичні межі процесуальних стадій [13, с. 38].

Нормативними межами слід вважати ті межі, що регламентуються діючим процесуальним законодавством, де чітко встановлюється орган чи посадова особа і термін здійснення провадження по справі. Відзначимо, що імперативною є вказівка лише про початкові межі. Це обумовлено тим, що встановити істину по справі в кожному конкретному випадку з урахуванням його складності можна в певні строки, тобто для всебічного, повного і об'єктивного пізнання обставин справи в однотипових стадіях за окремо взятими

юридичними справами потрібно витратити неоднакову кількість часу.

Обставини справи встановлюються суб'єктами на кожній стадії, що вказує на те, що стадії мають свої гносеологічні межі, відображені у реальному співвідношенні незнання на початку провадження на окремій стадії та досягнутим рівнем знання під час завершення стадії. У гносеологічному плані поступовий рух від одного рівня знання до іншого, більш високого, відображається у тому, що дослідження і пізнання обставин справи на будь-якому етапі в межах однієї стадії залишаються неповними, незакінченими, зберігаючи можливість їх подальшого розвитку. У гносеологічних межах встановлення обставин справи відбувається у двох напрямках: по-перше, екстенсивно - кількісний об'єм знань збільшується за рахунок накопичення нових фактичних даних і розширення сфери використання існуючої системи юридичних засобів та способів доказування; по-друге, інтенсивно — шляхом якісного перетворення вже отриманих фактичних даних, що пов'язано з використанням досягнень юридичної науки і практики, принципово нових методів їх дослідження, що ще більше поглиблюють усвідомлення сутності юридичної справи правозастосовником.

Слід відзначити, що гносеологічні та нормативні межі функціональних стадій перебувають у певному співвідношенні, котре, як правило, відображається в їх сігнатурі [10, с. 141]. За більшістю юридичних справ стадії починаються і закінчуються у строки, встановлені процесуальним законодавством. В окремих випадках гносеологічні межі в часі не співпадають з нормативними і є більш вузькими. Залежно від складності юридичної справи пізнавальна діяльність суб'єкта, що розглядає справу, може здійснитися за короткий термін часу, ніж це визначено законом. Наприклад, попереднє розслідування слідчим органів внутрішніх справ має бути проведене протягом двох місяців. Але це не означає, що слідчий повинен мати в своєму провадженні справу протягом усього цього строку. Навпаки, ця стадія закінчується прийняттям рішення у формі обвинувального висновку в той момент, коли вирішено конкретні пізнавальні та практичні завдання, що стояли перед нею.

Іноді закінчити вирішення найближчих завдань в окремій стадії у встановлені строки неможливо, що обумовлюється трудністю справи. У зв'язку з цим виникає необхідність продовження строків провадження ~ згідно з кві, передусім її гносеологічних меж. **Отже,**

подовження меж стадій у просторі та часі в усіх випадках викликане необхідністю вирішення конкретних пізнавальних завдань, тобто забезпеченням повного та об'єктивного дослідження всіх обставин юридичної справи.

Вочевидь саме всебічне пізнання всіх обставин справи, вирішення на цій основі завдань, що стоять перед окремою стадією процесу, складають об'єктивну основу визначення фактичних меж. Слід зазначити, що фактичні межі тієї чи іншої стадії процесу визначаються реальним співвідношенням нормативних та гносеологічних меж конкретної стадії [10, с. 141-142].

До стадій функціонального призначення в процесуальній діяльності органів внутрішніх справ слід віднести: 1) організаційно-гідготовчу; 2) встановлення фактичних обставин справи та аналізу фактів; 3) розробки та прийняття рішення; 4) перевірки виконання рішення.

На першій організаційно-підготовчій стадії вирішуються питання щодо визначення суб'єкта процесуальної діяльності, встановлення об'єкта процесуальної діяльності та обираються форми та методи здійснення процесуальної діяльності.

Суть даної стадії полягає у тому, що вповноважений орган внутрішніх справ чи посадова особа ОВС повинні встановити наявність чи відсутність передбачених законом та іншими нормативно-правовими актами приводів і підстав для того, щоб визначити, чи відноситься конкретна юридична справа до компетенції органів внутрішніх справ, встановити наявність чи відсутність обставин, що виключають прийняття цієї справи до розгляду, а також встановлення інших обставин, які є підставою для передачі справи за приналежністю.

Своєчасне й обгрунтоване встановлення перелічених обставин є необхідною передумовою для швидкого і повного розгляду справи, прийняття відповідного рішення, вираженого в акті-документі (накази керівників різних рангів органів внутрішніх справ, постанови про порушення кримінальної справи).

Організаційно-підготовча стадія включає в себе систему певних процесуальних дій і правовідносин, зокрема прийняття, розгляд і перевірку заяв і повідомлень від органів державного управління - вищих, нижчих та рівних за станом, органів державної влади, громадських організацій, трудових колективів, громадян.

Після здійснення всіх підготовчих заходів уповноважений орган внутрішніх справ чи посадова особа ОВС приступає до встановлення фактичних обставин та аналізу фактів. На цій стадії функціонального призначення здійснюється зіставлення реально існуючого, фактичного стану речей з передбаченим діючим законодавством,

з прийнятими рішеннями, здійснюється оцінка допущених відхилень, порушень правових норм, діючого законодавства з точки зору законності та доцільності. «Фактичні обставини, - пише С. Алексєєв, - є тією основою, фактичною базою, по відношенню до якої потім застосовуються юридичні норми. Разом з тим аналіз фактів на певному ступені (наприклад, при оцінці доказів) нерозривно пов'язаний з вирішенням юридичної справи по суті» [14, с. 236].

Аналіз фактів, оцінка допущених відхилень, тобто правова кваліфікація пов'язані з відповідністю фактичних обставин заданій юридичній конструкції та оцінкою відхилень від моделі.

На стадії розробки та прийняття рішення вповноважений орган внутрішніх справ чи посадова особа ОВС закріплює досягнутий результат. У рішенні, як правило, дається оцінка дій та фактичного стану речей, формулюються відповідні приписи щодо знешкодження знайдених порушень і рекомендацій з удосконалення діяльності.

Головне призначення рішення полягає у забезпеченні оптимальних умов реалізації правових норм та управлінських рішень у конкретній життєвій ситуації, а також у створенні передумов виникнення, зміни чи припинення у конкретних учасників процесу суб'єктивних прав, юридичних обов'язків, юридичної відповідальності чи юридичних повноважень [5, с. 171].

Стадія перевірки виконання рішення найбільш притаманна такому різновиду юридичного процесу в діяльності органів внутрішніх справ як контрольний. Суттю цієї стадії є систематичне здійснення контролю, а саме: перевірка з метою нагляду за законністю виконання рішення, яке адресоване підконтрольному суб'єкту; аналіз отриманих відповідей; контроль за усуненням порушень законності та інших недоліків. На суб'єкт контрольної діяльності у законодавчому порядку покладений обов'язок слідкувати й вимагати від підконтрольного суб'єкта своєчасного і якісного виконання прийнятих рішень. Підконтрольний суб'єкт, у свою чергу, зобов'язаний у встановлений термін і з найбільшою ефективністю виконати рішення. Під час перевірки виконання рішень і аналізу відповідей використовується система внутрішнього контролю. Тобто здійснення спостереження з метою перевірки відповідності виконання рішення. Це дозволяє з'ясувати, з одного боку, як на практиці виконуються приписи, що містяться у рішеннях, а з іншого - оцінити діяльність

співробітників з реалізації рішень, іншими словами - ефективність рішення.

Як вже відзначалося, слід погодитися з В. Горшеневим та І. Шаховим, які вважали, що саме такий розподіл стадій юридичного процесу — на стадії логічної послідовності та стадії функціонального призначення - наближає вирішення питання про те, який етап, момент часової та змістовної характеристики юридичного процесу можна назвати його певною стадією [10, с. 128-130; 5, с. 84-86].

Критеріями розподілу стадій виступають:

1) конкретні завдання та функції, притаманні лише одній зі стадій; 2) певне коло збуджувальних обставин, система юридичних фактів, що безпосередньо забезпечують перехід з однієї стадії в іншу; 3) специфічність правового стану, статусу учасників процесу; 4) специфічність здійснюваних операцій та характер юридичних наслідків; 5) особливості закріплованих у відповідному процесуальному документі кінцевих матеріально-правових результатів; 6) різновид юридичного процесу.

Також слід відзначити, що в кожній окремій стадії юридичного процесу можуть перебувати і факультативні ознаки, які можуть підкреслити автономність, незалежність процесуальних стадій та їх специфічний прояв стосовно різновидів юридичного процесу. Для тієї чи іншої стадії юридичного процесу може бути притаманним особливий прояв і специфічне здійснення закладених у відповідній галузі права принципів. Кожна зі стадій юридичного процесу може в певних випадках бути перевірочною відносно попередніх стадій [10, с. 128].

Виходячи з цього, можна запропонувати таке визначення стадії процесуальної діяльності органів внутрішніх справ: стадія процесуальної діяльності ОВС - це динамічна, відносно замкнута сукупність закріплених у діючому законодавстві та відомчих нормативно-правових актах МВС способів, методів, форм, які виражають чи передбачають суворе і неухильне здійснення процедурно-процесуальних вимог, що відображають просторово-часові аспекти процесуальної діяльності ОВС та забезпечують

логіко-функціональну послідовність здійснення конкретних дій, спрямованих на досягнення кінцевого, матеріально-обумовленого правового процесуального результату.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Курс советского уголовного процесса. Общая часть [Текст] / А. Д. Бойков, И. И. Карпец. - М, 1989. - 640 с.
2. Гражданский процесс [Текст] / под ред. К. С. Юдельсон. - М, 1972. - 439 с.
3. Бендик И. В. Стадии юридического процесса: общетеоретическое исследование [Текст]: автореф. дисс. ...канд. юрид. наук: (12.00.01 Теория та історія держави і права, історія політичних і правових вчень). - Х., 1984.-23 с.
4. Мурашин О. Г. Аспекти прямого правотворчого процесу: особливості стадій [Текст] / О. Мурашин // Держава і право: 36 наук. праць. Юридичні і політичні науки. - К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корещького НАН України; Спілка юристів України, 2000. - Вип. 8. - С. 112-117.
5. Горшенев В. М. Контроль как правовая форма деятельности. [Текст] : монографія / В. М. Горшенев, И. Б. Шахов. - М, 1987. - 176 с.
6. Воложанин В. П. и др. Советский гражданский процесс [Текст] / К. И. Комиссаров. - М : Юрид. лит., 1978.-431 с.
7. Осипов Ю. К. Подведомственность юридических дел [Текст] : монографія / Ю. К. Осипов. - Свердловск, 1973. - 123 с.
8. Альперт С. А. и др. Советский уголовный процесс: [Текст] / М. И. Баженов. - К : Вища школа, 1978.-471 с.
9. Советский уголовный процесс [Текст] / Д. С. Карев. - М.: Юрид. лит., 1975. - 567 с.
10. Теория юридического процесса [Текст]: Монографія / В. М. Горшенев. - Харьков, 1985. - 192 с.
11. Мотовиловкер Я. О. Вопросы теории советского уголовного процесса. [Текст]: монографія / Мотовиловкер Я. О.. - Томск: Изд-во Томского ун-та, 1971.-284 с.
12. Мотовиловкер Я. О. Некоторые вопросы советского уголовно-процессуального законодательства [Текст]: монографія / Мотовиловкер Я. О. / под. ред. И. С. Бородько. - Кемерово, 1962. - 296 с.
13. Зеленецкий В. С. Возбуждение государственного обвинения в советском уголовном процессе. [Текст]: монографія / Зеленецкий В. С. - Х: Вища школа, 1979. - 144 с.
14. Алексеев С. С. Проблемы теории права [Текст]. / С. С. Алексеев. - В 2-х т. Т.2. - Свердловск, 1973.-402 с.